

УДК 355.4(47)(57)+341.123

**ЛЕВИК БОГДАН,**

кандидат історичних наук, провідний науковий співробітник  
Національного університету "Львівська політехніка", м. Львів

## **УЧАСТЬ ПОСТРАДЯНСЬКИХ РЕСПУБЛІК У МИРОТВОРЧИХ ОПЕРАЦІЯХ ООН ТА НАТО**

**У статті проаналізовано участь пострадянських республік у миротворчих операціях НАТО за мандатом Ради Безпеки ООН. Подана хронологія фактів безпосередньої участі військових підрозділів більшості нових країн, - колишніх радянських республік, - у збереженні миру й стабільності. Розглянуто українське законодавство у сфері використання національної армії за межами власної території. Акцентовано увагу на важливій ролі НАТО як основного механізму реалізації миротворчих функцій ООН. Підкреслено зміну стратегії Альянсу з колективної оборони на колективну безпеку.**

**Ключові слова:** миротворчі операції ООН; НАТО й ООН; пострадянські республіки; міжнародні операції ООН і НАТО.

**Постановка проблеми.** Історична наука несе в собі величезний соціальний заряд, вона озброює науковим розумінням історичний процес. Висока динамічність військово-політичних подій останніх двох десятиліть змусила вчених розпочати упорядкування окремих галузей історичних наук, що повною мірою стосується й військової історії. Недостатність об'єктивної інформації породжує різного роду домисли й фальсифікації. Військова історія незалежної України як систематичний виклад фактів і подій після 1991 р. є "білою плямою", хоча це період нашого свідомого життя, відносно недавнього минулого, пережитого з усією країною [1]. Перед вітчизняними військовими істориками стоїть важлива задача відродження цієї дисципліни [2].

Закон України "Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами" (ст. 19, ч. 4) передбачає проведення наукових досліджень з проблем військового будівництва, їх публічне обговорення, створення громадських фондів, центрів, колективів експертів [3].

Стаття продовжує попередні дослідження автора з питань військової безпеки та захисту національних інтересів у військовій сфері на пострадянському просторі. Збереження міжнародного миру й безпеки залишається однією з основних проблем людства. Це питання стоїть у всіх країн.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** У науковій літературі є багато робіт, присвячених окремим питанням миротворчої діяльності ООН. З політичної точки зору цю тему розробляв український Учений В. С. Бруз. Окремі миротворчі операції ООН досліджувала В. І. Морозова. Сучасні проблеми війни і миру та участь ООН у їх вирішенні розробляв В. М. Федоров. Процес прийняття рішень РБ ООН і ГА ООН дослідила О. Г. Зайцева. Загальнотеоретичні питання діяльності ООН розроблені в монографії Е. О. Кривчикової та Е. А. Шибасової. Операції ООН у 1970-х роках ХХ ст. розглянула Є. С. Александрова. Застосування військової сили в перших операціях ООН вивчала В. С. Семенова. Фрагментарно діяльність ООН висвітлена в роботах экс-секретаря РНБО України, академіка В. П. Горбуліна, а також А. Гриценка, Г. Перепилиці, В. Пилипчука, В. Т. Литвиненка, Л. Золотарьова, В. М. Захарова, А. П. Дмитрієва,

О. Палій, О. І. Затинайка (генерал-полковник, начальник ГШ ЗСУ), О. І. Кузьмука (генерал армії, двічі міністр оборони України, генерал військових наук), В. Г. Радецького (генерал армії), В. Т. Собкова (генерал-полковник, начальник ГШ ЗСУ), В. Шкідченка (міністр оборони), Н. Г. Стевенса, А. М. Страннікова. Частково тему досліджували зарубіжні науковці: З. Бжезинський, Morgenthau Hans, Thompson Kenneth, Г. Кіссінджер, Дж. Кеннан, Ч. Кітч, Б. Уркварт, В. Дурч, Р. Хігінс, Б. Бутрос Галі.

**Метою** роботи є спроба комплексного всебічного дослідження інтеграції пострадянських республік у міжнародні організації ООН та НАТО після завершення "холодної війни" і розпаду СРСР на прикладі їхньої участі в міжнародних миротворчих операціях. Крім того, метою статті є відтворення цілісної картини формування системи залучення збройних сил до запобігання наслідкам воєнних конфліктів та подолання їх. Для досягнення поставленої мети необхідно охарактеризувати стан наукової розробки запропонованої теми, виявити історичні передумови щодо залучення миротворчих підрозділів до операцій ООН, проаналізувати чинні норми статуту ООН, провести порівняльний аналіз конституційно-законодавчих актів у цій сфері та оцінити ефективність проведених та триваючих міжнародних миротворчих операцій ООН та НАТО за участю колишніх радянських республік, розробити практичні рекомендації.

**Виклад основного матеріалу.** Після завершення Другої світової війни, 26 червня 1945 р. у Сан-Франциско 51 держава підписала Статут ООН, створивши таким чином одну з найбільших та універсальних міжнародних організацій з питань підтримання миру й безпеки. До її складу входить 193 країни. Усього у світі нараховується 195 країн, 60 - невизнаних держав. На пострадянському просторі це Придністровська Молдавська Республіка, Абхазія, Південна Осетія, Нагірний Карабах. Зростання миротворчої ролі країн-членів НАТО та країн-партнерів Альянсу під егідою ООН розвінчує міф про агресивність Організації Північноатлантичного договору і переконує в єдності людей та крихкості миру на планеті. Питання безпеки єднає всіх.

Україна, як і решта пострадянських республік, є членом ООН та учасником програми НАТО "Партнерство

заради миру", що накладає на неї міжнародні зобов'язання відповідно до Статуту ООН, у тому числі зобов'язання брати участь у міжнародних миротворчих операціях (табл. 1). Сучасна військово-політична ситуація ча-

сто потребує втручання міжнародних сил з метою підтримання миру. Станом на квітень 2011 р. Україна брала участь у 15 міжнародних операціях в 11 країнах світу.

Таблиця 1. - Хронологія приєднання пострадянських республік, членів СНД, до програми НАТО "Партнерство заради миру"

№ п/н	Держава	Дата підписання
1.	Республіка Молдова	16 березня 1994 р.
2.	Республіка Грузія	23 березня 1994 р.
3.	Азербайджанська Республіка	4 травня 1994 р.
4.	Туркменістан	10 травня 1994 р.
5.	Республіка Казахстан	27 травня 1994 р.
6.	Киргизька Республіка	1 червня 1994 р.
7.	Російська Федерація	22 червня 1994 р.
8.	Республіка Узбекистан	13 липня 1994 р.
9.	Україна	8 вересня 1994 р.
10.	Республіка Вірменія	5 жовтня 1994 р.
11.	Республіка Білорусь	11 січня 1995 р.
12.	Республіка Таджикистан	20 лютого 2002 р.
	Прибалтійські республіки Латвія, Литва та Естонія до уваги не брались. Вони в НАТО були прийняті найпершими у 2004 р., їх період перебування в складі СРСР західні країни визнали періодом окупації	

Війни та конфлікти завжди супроводжують історію людства. Усього військових конфліктів за весь період близько 15 тис., у них загинуло й померло 3,5 млрд осіб. За час існування людство в мирі прожило тільки 300 років [4]. Військові конфлікти постбіполярної доби антропогенного походження становлять особливу загрозу миру й дестабілізують сусідні держави й цілі регіони. Для них характерна швидка ескалація.

У травні 1998 р. у штаб-квартирі ООН було відзначено 50-річчя проведення операцій з підтримання миру. Перша операція розпочалась 29 травня 1948 р. для спостереження за дотриманням умов перемир'я в Палестині. За 50 років було проведено 49 операцій, із них 36 у період 1988-1998 рр. [5]. У період 1948-2010 рр. ООН провела 64 миротворчі операції. Станом на 30 вересня 2010 р. у різних регіонах розгорнуто 15 миротворчих і 11 політичних місій [6]. Міжнародні миротворчі операції проводяться за рішенням Ради Безпеки ООН на основі мандата та резолюції. У складі ООН є Спеціальний комітет з операцій з підтримання миру, який щорічно проводить сесії за участю країн-контрибуторів. Ініціаторами проведення таких операцій можуть виступати ООН, інші регіональні організації, які несуть відповідальність за підтримання миру (ОБСЄ, ОДКБ та інші).

Миротворчі операції умовно можна поділити на два види. Перший - **операції з підтримання миру**. Метою таких операцій є запобігання міждержавним або внутрішнім конфліктам, їх регулювання з використанням примусових заходів (спостереження, контроль, роз'єднання сторін, роззброєння й розформування, виконання поліцейних функцій, допомога в подоланні наслідків конфлікту, будівництво, постачання техніки, гуманітарна допомога). Для виконання поставленої задачі створюються міжнародні миротворчі контингенти - відповідні об'єднані військові підрозділи та миротворчий персонал - це окремі військовослужбовці, які не входять у миротворчі контингенти, але беруть участь у миротворчих операціях (спостерігачі, офіцери штабів). Підтримання миру в постконфліктний період потребує згоди сторін і проводиться за допомогою військових спостерігачів і військ ООН, хоча така акція не передбачена Статутом. Другий вид - **операції з примусу до миру**. Це бойові операції, для виконання яких РБ ООН звертається в першу чергу до НАТО. Санкції й примус до

миру регулюються розділом VII Статуту ООН про вимушені заходи у випадках загрози миру, порушення миру та актів агресії з використанням військової сили й без такого використання і не вимагають згоди сторін.

Україна розпочала брати участь в операціях ООН ще 1992 р. У період 1992-2002 рр. 16 тис. осіб українців представляли нашу державу в 19 миротворчих операціях і місіях в Анголі, Афганістані, Боснії і Герцеговині, Гватемалі, Грузії, Демократичній Республіці Конго, Ефіопії та Еритреї, Македонії, Косові, Південному Лівані, Придністров'ї, Сьєра-Леоне, Таджикистані, Хорватії.

Які ж передумови та закономірності участі країни в миротворчій діяльності ООН та НАТО? Шлях внутрішньо-державної реалізації участі в операціях ООН простежимо на прикладі нашої держави. Пропозиція щодо участі України в міжнародних миротворчих операціях вноситься до Ради національної безпеки і оборони України (РНБОУ) Міністерством закордонних справ за погодженням із Міністерством оборони. РНБОУ, розглянувши пропозицію та врахувавши можливості реальної участі, готує свій висновок для Президента України, який приймає остаточне рішення, скріплене підписами прем'єр-міністра і міністра, відповідального за його виконання, з одночасним поданням до ВР України законопроектів щодо схвалення рішення про участь у міжнародній миротворчій операції чи місії. Комплектування міжнародного контингенту й персоналу відбувається на добровільній основі. Відібрані особи за фаховими й психологічними даними проходять спеціальну підготовку. Наприклад, в Україні військові спостерігачі ООН готуються на базі Яворівського міжнародного навчального центру.

Закон України "Про засади внутрішньої і зовнішньої політики" запровадив політику позаблоковості, що передбачає "неучасть України у військово-політичних союзах", однак передбачається "продовження конструктивного партнерства з Організацією Північноатлантичного договору та іншими військово-політичними блоками" (ст. 11, п. 2, параграф 5) [7]. Згідно з Конституцією України (ст. 85 частина перша пункту 23) Верховна Рада "схвалює рішення про надання військової допомоги іншим державам, про направлення підрозділів ЗСУ до іншої держави" [8]; Закони України "Про участь України в міжнародних миротворчих операціях" [9], "Про поря-

док направлення підрозділів ЗСУ до інших країн" [10], Указ Президента України "Про Порядок розгляду пропозицій щодо участі України в міжнародних миротворчих операціях" [11] установлюють порядок тимчасового направлення підрозділів ЗСУ для виконання миротворчих завдань.

Участь України в миротворчих операціях ООН розпочалась 1992 р. відповідно до Постанови ВРУ від 3 липня 1992 р. [12]. Миротворча місія ЗСУ проводиться згідно зі ст. 2, п. 5 Статуту ООН [13]. 1992 р. МО України вперше підготувало ротацию своїх підрозділів у складі збройних сил ООН [14]. У цьому ж році український 240-й спеціальний батальйон чисельністю 412 військовослужбовців, із них 48 офіцерів, 19 прапорщиків, 59 сержантів та 286 солдатів розпочав миротворчу діяльність у Боснії та Герцеговині в м. Сараєво [15]. Оперативну групу очолював генерал-майор В. Гуди-

ма. 20 грудня 1995 р. ООН передало повноваження НАТО щодо миротворчих операцій. 1995 р. Україна розпочала свою участь у миротворчих операціях НАТО. Відповідно до Резолюції РБ ООН № 1031 від 15 грудня 1995 р. Альянс створив багатонаціональні Сили - IFOR (сили реалізації). правонаступником IFOR стали SFOR (сили стабілізації НАТО), які отримали повноваження згідно з Резолюцією РБ ООН № 1088 від 12 грудня 1996 р.

У період 1992-1999 рр. участь українських підрозділів у миротворчих операціях регулювалось тільки Постановами ВРУ та КМУ. 1999 р. було прийнято Закон України "Про участь України в міжнародних миротворчих операціях" [16].

За цей період Україна як контрибутор військових підрозділів та персоналу узяла участь у 18 миротворчих місіях (табл. 2) [17].

**Таблиця 2. - Хронологія участі Збройних сил України у миротворчих операціях 1992 - 2009 рр.**

№ з/п	Період	Форма участі	Країна
1.	1992-1995 рр.	Сили ООН з охорони	Територія колишньої Югославії
2.	грудень 1995-грудень 1999 рр.	Сили виконання угоди (IFOR), Сили стабілізації (SFOR)	Боснія і Герцеговина
3.	квітень 1996-січень 1998 рр.	Місія ООН	Східна Славонія
4.	січень 1996-лютий 1999 рр.	Місія ООН	Ангола
5.	вересень 1999-липень 2003 рр.	Міжнародні сили з підтримки миру в Косовому (KFOR)	Косово
6.	червень 1995-березень 1999 рр.	Місія ООН превентивного розгортання	Македонія
7.	грудень 1998-березень 2001 рр.	Місія ОБСЄ з верифікації	Косово
8.	січень-травень 1997 р.	Місія ООН	Гватемала (Мінугуа)
9.	грудень 1994-травень 2000 рр.	Місія ООН	Таджикистан
10.	квітень 2000-травень 2001 рр.	Спеціальна місія ООН	Афганістан
11.	січень 1996-грудень 2002 рр.	Місія ООН	Хорватія, півострів Плевлака
12.	квітень-серпень 2003 рр.	Гуманітарна місія	Кувейт
13.	березень 2001-грудень 2005 рр.	Місія ООН	Сьєрра-Леоне
14.	1999-грудень 2005 рр.	Місія ОБСЄ.	Грузія
15.	серпень 2003-грудень 2008 рр.	Багатонаціональні сили, український миротворчий контингент	Ірак
16.	липень 2000-серпень 2006 рр.	Тимчасові сили ООН.	Ліван
17.	листопад 2004-липень 2008 рр.	Місія ООН	Ефіопія, Еритрея
18.	серпень 2001-червень 2009 рр.	Місія ООН	Грузія

У лютому 1994 р. Україна задекларувала свою згоду брати участь у Системі резервних угод ООН (механізм, коли визначені військові підрозділи знаходяться в бойовій готовності на своїй території). У серпні 1997 р. між Секретаріатом ООН та Україною був підписаний Меморандум про виділення конкретних ресурсів за Системою резервних домовленостей, до яких зараховано аеромобільно-десантний батальйон, транспортну авіаційну ескадрилью, групу військових спостерігачів, штабних офіцерів та військової поліції.

Відповідно до даних Білої книги 2011 р. (оборонний огляд ЗСУ), миротворча співпраця України з НАТО відбувалась у рамках програми "Партнерство заради миру" (ПЗМ). Аналогічну співпрацю налагодили й постра-

дянські республіки, які приєдналися до означеної програми 1994 р. (див. табл. 1) [18]. Це були чотири міжнародні операції: у Косово в складі KFOR (колективні сили оперативного реагування НАТО); завершення тренувальної місії НАТО в Іраку; антитерористична операція в Середземному морі "Активні зусилля"; участь у міжнародних силах сприяння безпеці в Афганістані.

У рамках окремих угод та за мандатом ООН миротворча діяльність України проходила в зоні безпеки Придністровського регіону Республіки Молдова як участь у спільних миротворчих силах; у місії ООН у Ліберії; місії ООН зі стабілізації в Демократичній Республіці Конго; місії ООН у Судані; антипіратській операції ЄС "Атланта" [19].

Після терористичних атак 11 вересня 2001 р. у США НАТО переорієнтувалось на стратегію колективної оборони, ставши "військовим інструментом", яким найчастіше користується Рада Безпеки ООН. Основне завдання ООН - розширити зони стабільності за участю НАТО та країн-партнерів, учасників програми Партнерство Заради Миру (ПЗМ). Слід зазначити, що згідно з рамковим документом ПЗМ (параграф 8), будь-який з активних учасників програми має право звернутись із відповідним проханням до Брюсселя, якщо його територіальній цілісності, політичній незалежності чи безпеці існує загроза. Україна скористалась із такого права, коли Державна Дума Росії 1996 р. поставила під сумнів приналежність України м. Севастополь.

Після завершення "холодної війни" 1991 р. НАТО оголосило нову Стратегічну концепцію, яка передбачала розширення партнерства, діалогу й співпраці. Із цією метою в грудні 1991 р. було створено Раду євроатлантичної співпраці (РЄАС) як форум для діалогу між НАТО і новими партнерами з питань безпеки. 1994 р. започатковано роботу практичної програми військової співпраці між Альянсом і країнами-партнерами, учасниками ПЗМ. Із цією метою в штаб-квартирі НАТО в Європі відкриті представництва країн-партнерів і розпочато роботу Групи з координації підготовки й навчання. Усі 15 нових країн - колишніх республік СРСР - приєднались до цієї програми. Стратегічна концепція НАТО 1999 р. включає в себе положення про запобігання конфліктам і врегулювання криз. Воєнна концепція НАТО 2002 р. скерована проти міжнародного тероризму й на створення Сил реагування. Стратегія НАТО 2010 р. проголошує організацію основним форумом для консультацій і прийняття рішень країнами-членами з питань безпеки. Організація Північноатлантичного договору налаштована продовжувати практичну співпрацю з ООН при врегулюванні криз.

Перші миротворчі спеціальні військові підрозділи були надані пострадянськими республіками 1996 р. у Боснії і Герцеговині (найбільший контингент виділила Росія), а 1999 р. у Косово. Тоді Росія не визнала правомірності застосування авіаційно-ракетного удару по об'єктах Косово та проти режиму Мілошевича за межами резолюції ООН. Росія впливає на прийняття міжнародних рішень у РБ ООН, маючи право вето, як постійний член Ради безпеки. Росія є країною-партнером НАТО. Їхня співпраця базується на Акті про взаємні відносини, співпрацю і безпеку 1999 р., Договорі про співпрацю Росія-НАТО 1997 р., а також на договорах у рамках програми НАТО "ПЗМ", Федерального закону РФ від 23.06.1995 р. № 93-РФ "Про порядок надання військового і цивільного персоналу для участі в діяльності з підтримки або відновлення міжнародного миру й безпеки" [20]. Діяльність Росія - НАТО відображається в опублікованих документах, наприклад, у Декларації керівників держав та урядів Російської Федерації й держав-членів НАТО "Взаємовідносини Росії і НАТО: нова якість" від 28 травня 2002 р., які публікуються в довідниках Альянсу.

2003 року НАТО розпочало семирічну місію в Афганістані, приділивши посилену увагу військово-політичному становищу на Кавказі та в Середній Азії. До цієї місії були залучені всі країни - члени і партнери Північноатлантичної організації.

Україна входить у першу десятку країн-контрибуторів ООН. Зокрема, 56-й окремих вертолітний загін ЗС України із січня 2004 р. виконує завдання в складі місії ООН у Лівії. Його чисельність 275 військових, оз-

броєння - 8 гелікоптерів Мі-8 та 3 гелікоптери Мі-24. Із 26 листопада 2010 р. група 56-го загону таку ж місію виконує в Кот-Д'Івуарі, чисельністю 60 військових, озброєння - 5 гелікоптерів. Для проведення місії прийнято Резолюцію Ради Безпеки ООН № 1609 та № 1865 [21].

НАТО співпрацює з ООН у боротьбі проти викликів XXI ст., як це передбачено в Декларації про співпрацю між секретаріатами ООН і НАТО, підписаній 23 вересня 2008 р. у Нью-Йорку. Слід зазначити, що Росія та Китай виступила проти такої співпраці й легітимності цього документа. Така співпраця пояснюється відсутністю військових підрозділів в ООН. Як приклад реалізації Декларації ООН-НАТО можна навести ініціативу військово-політичного керівництва Литви. У листопаді 2009 р. у штаб-квартирі НАТО підписаний тристоронній лист намірів між Україною, Польщею та Литвою про створення спільної бригади чисельністю 4,5 тис. військових для участі в миротворчих операціях ООН. 2007 р. на основі міждержавної угоди між трьома прибалтійськими республіками було створено Балтійський батальйон чисельністю 1 100 військових, який входить до складу Сил швидкого реагування НАТО.

У період 2002-2004 рр. литовські військові УРТ (Сили спецоперацій Литви) виконували місію в Афганістані при проведенні операції НАТО "Незламна сила" [22]. Операція з підтримання безпеки в Афганістані силами ISAF проводиться із серпня 2003 р. згідно з резолюціями РБ ООН № 1386, 1413, 1444 та 1510. Ця операція Альянсу вперше вийшла за межі євроатлантичної території. Литва очолювала міжнародну групу Північноатлантичного альянсу з відновлення провінції Гор в Афганістані. 2011 р. із литовського державного бюджету на цю місію було виділено 60 млн лат (17,4 млн євро).

Свою участь у міжнародних миротворчих операціях НАТО естонські військові розпочали 1995 р. з місії в Хорватії, куди було направлено 32 особи. У складі датського військового контингенту естонські військові 1996 р. розпочали роботу в Боснії та Герцеговині, як сили SFOR (сили стабілізації НАТО). У названих югославських республіках як складова частина Балтійського батальйону в період із серпня до лютого 2002 р. військові завдання виконувала естонська розвідувальна рота в складі 98 осіб. У Косово естонська військова поліція в складі KFOR (колективні сили оперативного реагування НАТО) розпочала свою місію 1999 р. Вхідження естонських військових до датського контингенту стало ознакою високої інтеграції та сумісності між військовими відомствами цих двох країн Балтійського регіону.

За межами Європи естонські військові розпочали свою місію 2002 р. на території Афганістану в рамках операції проти тероризму "Непорушна сила". У березні 2003 р. до Афганістану було направлено команду для знешкодження вибухових пристроїв (EOD), роту мотопіхоти Estcoy-3, підрозділ саперів EOD-10, групу підтримки логістики NSE в рамках операції НАТО - ISAF (*International Security Assistance Force in Afghanistan* - міжнародні сили підтримки безпеки).

Парламент Естонії встановив максимальну кількість миротворців до 150 осіб, які можуть одночасно перебувати за межами республіки. 2006 р. їх кількість у країнах Середньої Азії становила 120 військових. Серед військовослужбовців, які несуть службу за кордоном, проходить постійна планова однорічна ротація. В Ірані побували підрозділи із забезпечення роботи аеропощ-

ти (11 осіб) та легкий піхотний підрозділ у складі 32 осіб. Пройшли виконання завдань місії підрозділи естонської армії *Espla-7, Espla-9, Espla-13*. Інтеграція Сил оборони Естонії до стандартів НАТО дозволила їй брати участь у міжнародних миротворчих операціях, що дає військовий досвід для національних сил швидкого реагування.

1996 р. взвод латвійської армії увійшов до складу миротворчого батальйону Данії, що контролював територію Боснії та Герцеговини відповідно до рішення РБ ООН. Латвійські контрактники брали участь в антитерористичних операціях НАТО (Афганістан, Ірак).

У прибалтійських республіках Литві, Латвії та Естонії, які є членами ООН і Організації Вашингтонського договору, згоду на участь у закордонних операціях дає парламент, який може впливати на участь військових у проведенні операції й заслуховує результати такої участі [23]. Три республіки беруть часткову участь в операції "Грузія" (спостереження).

Після президентських виборів у Білорусії в грудні 2011 р. НАТО припинили співпрацю з білоруською армією та її залучення до миротворчих операцій.

1998 р. грузинські військові брали участь у 83 заходах Альянсу. 2001 р. уперше за свою історію грузинська армія на своїй території брала участь у міжнародних навчаннях у рамках програми "Партнерство заради миру". З 2009 р. грузинські військові знаходяться в Афганістані в складі Міжнародних сил підтримання безпеки (ISAF). Одна рота чисельністю 175 військовиків розміщена в Кабулі в зоні відповідальності Франції, а батальйон чисельністю 747 осіб дислокований у провінції Гільменд у зоні відповідальності США.

Збройні сили Республіки Казахстан (РК) брали участь у врегулюванні кризи в Киргизстані. Військові сапери ЗС Казахстану працювали в Іраку, Афганістані. Республіка Казахстан надає фінансову допомогу Киргизстану, Афганістану, Таджикистану. Батальйон країн Центральної Азії "Центразбат" використовується в складі військ ООН для проведення миротворчих операцій. До складу аеромобільних військ ЗС Казахстану увійшов спеціальний миротворчий батальйон "Казбат".

1995 р. Республіка Узбекистан почала брати активну участь у миротворчих навчаннях НАТО. Відповідно до програми ПЗМ військові Узбекистану проходять підготовку в США, Німеччині, Італії, Норвегії, Туреччині. ФРН використовує аеродром "Кокайди" для забезпечення миротворчого контингенту в Афганістані [24]. Для цієї операції були надані також аеродроми "Ханабад" і "Тузель", які використовували для гуманітарних, пошуково-рятувальних та розвідувальних цілей.

Народна Рада Туркменистану 25 грудня 1995 р. проголосила нейтральний статус своєї держави. Генеральна Асамблея ООН закликала країни світу підтримати нейтралітет Туркменистану. Із цього питання прийнята спеціальна резолюція Генеральної Асамблеї ООН.

Республіка Туркменистан, як і Таджикистан та Казахстан, відкрили свій повітряний простір для польотів авіації США і міжнародної коаліції при проведенні операції "Непоручна сила", метою якої була підтримка Північноатлантичного альянсу в Афганістані та нейтралізація терористичних таборів. 2002 р. між США та Таджикистаном підписана Угода про використання повітряного простору республіки літаками військово-транспортної авіації США для дозаправки в цивільному аеропорту Ашгабата. За цією угодою бюджет Таджикистану щорічно додатково отримував від 8 до 12 млн \$. Американські військові активно проводили перемовини з

метою використання військового аеродрому в трьох можливих територіях Туркменистану: Небіт-ага, Ак-Тепе і Мари-2. Остаточо вибрали Мари-2, оскільки цей аеродром може приймати одночасно два і більше авіаполки стратегічної авіації (понад 50 літаків). 2005 р. згадана військова авіабаза була повністю реконструйована будівельними компаніями з ОАЕ (Об'єднані Арабські Емірати), а комісія МО США підтвердила придатність об'єкта для використання військовою авіацією [25]. Президент республіки погодився на створення на території республіки навчальних баз для "голубих касок" (війська ООН), розміщення складів і тилових баз для потреб НАТО, погодив транзит вантажів залізницею до Афганістану в обхід Росії за маршрутом Туреччина - Грузія - Азербайджан - Каспійське море (пором) - Туркменистан (Кушка) - Афганістан.

У період 1994-2004 рр. 500 військових МО Киргизької Республіки взяли участь у заходах НАТО, це миротворча діяльність, мовна підготовка, боротьба з тероризмом і наркотрафіками, нейтралізація військових конфліктів. При підготовці й проведенні військової операції на території Афганістану 2001 р. Киргизія надала Антитерористичній коаліції аеродром "Манас" (авіабаза імені Ганси), де були дислоковані військові літаки-заправники KC-135, транспортні літаки C-130 "Геркулес", військова ескадрилья винишувачів та бомбардувальників, близько 1700 військовослужбовців із 12 країн-членів НАТО. Ця база використовується військовими Альянсу до сьогодні.

НАТО проводить міжнародні миротворчі місії згідно з офіційними зверненнями уряду та керівників країн, Статутом ООН та Договором Північноатлантичної організації.

23 березня - 10 червня 1999 р. на Балканах, у Сербії, проведена повітряна операція ОВСП НАТО з метою схилити керівництво Сербії і Чорногорії відмовитись від політики насильства над албанським населенням Косово. Ракетно-бомбовий удар проводився по стратегічно важливих адміністративних та військових об'єктах, а також військових частинах збройних сил Сербії і Чорногорії. Операція проводилась після чотирирічної громадянської війни в Хорватії та трьох років кровопролиття в Косові. Ця операція може кваліфікуватися як гуманітарна інтервенція, під якою розуміють застосування збройної сили однією державою або групою держав проти іншої держави з метою захисту прав людини [26].

З 11 червня 1999 р. у Косово розпочалась миротворча операція НАТО "Спільний вартовий", відповідно до резолюції ООН № 1199. На територію краю введено військовий контингент KFOR чисельністю 46 тис. з метою розведення албанських бойовиків Армії визволення Косова та сербських сил безпеки. Перед операцією була проведена 70-денна повітряна операція ОВПС Альянсу проти колишньої Югославії.

З 26 серпня 2001 р. до 31 березня 2003 р. на території Македонії здійснювались миротворчі операції НАТО "Суттєві жнива" (серпень - вересень 2001 р.), "Янтарний лис" (забезпечення безпеки спостерігачів від ООН та ОБСЄ) та "Союзницька гармонія" (25 серпня - 25 вересня 2001 р.). Метою операцій було припинення ескалації між урядом та албанськими бойовиками. Операції проводились на прохання керівництва держави. За ситуацією в країні спостерігали представники ООН та ОБСЄ. З 2003 р. у Скоп'є відкрито координаційну штаб-квартиру НАТО, де працює 120 цивільних та військових співробітників.

3 жовтня 2001 р. в акваторії Середземного моря та територіальних водах країн Середземного регіону проводиться антитерористична операція НАТО "Активні зусилля". Основна мета - ескорт торговельних і пасажирських суден, перевірка підозрілих кораблів та вантажів. В операції, окрім шести афро-азіатських держав, брали участь Росія та Україна (корвет "Тернопіль").

26 лютого - 3 травня 2003 р. на території Туреччини проводилась операція "Стримуюча демонстрація". З проханням до НАТО звернувся уряд Туреччини відповідно до Вашингтонського договору про військову допомогу. Ситуація була пов'язана з активізацією турецьких курдів та їхніх сепаратистських планів, можливим вторгненням Іраку та застосуванням зброї масового ураження. Із Нідерландів були передислоковані дві батареї зенітно-ракетних комплексів "Патріот", повітряний простір моніторили літаки E3-A повітряно-інформаційної системи "Авакс", у найвищий ступінь готовності були приведені підрозділи радіохімічного захисту.

30 липня 2004 р. розпочалась навчальна місія НАТО в Іраку з надання допомоги в розбудові національних збройних сил і сил безпеки (резолюція РБ ООН № 1546). В операції задіяний український миротворчий контингент.

У грудні 2004 р. у Боснії та Герцеговині розгорнуто поліційну місію Євросоюзу EFOR, під умовною назвою "Алтей" на заміну контингенту стабілізаційних сил НАТО SFOR, які проводили миротворчу операцію з грудня 1996 р. до грудня 2004 р. згідно з резолюцією РБ ООН № 1088. 1992-1995 рр. Альянс забезпечував виконання ембарго та санкцій ООН на польоти над Боснією та Герцеговиною. У цей час НАТО надавало підтримку Силам захисту ООН (UNPROFOR). У серпні - вересні 1995 р. ОБСЄ НАТО завдали ряд високоточних ударів по визначених позиціях сербів. Так почалась повітряна операція Альянсу "Деліберет форс", метою якої було припинення вогню.

3 2 серпня до 29 вересня 2004 р. Північноатлантичний альянс на прохання уряду Греції брав участь у забезпеченні безпеки під час проведення Олімпійських ігор у Греції. До операції в режимі постійного патрулювання були задіяні літаки системи "Авакс", берегова охорона та катери, спецпідрозділи.

3 вересня 2005 р. здійснюється гуманітарна місія НАТО в Судані (провінція Дарфур, Африка) з припинення насильства. Про операцію поінформовано Генерального секретаря ООН. Україна також брала участь у цій операції, надавши допомогу в здійсненні авіаційних перевезень.

Гуманітарна місія НАТО в Пакистані проводилась із 8 жовтня до 1 лютого 2006 р. відповідно до звернення ООН. Допомога надавалась у штаті Кашмір, населення якого постраждало внаслідок землетрусу. В операції були задіяні військово-транспортні літаки С-17 та С-130, які забезпечували повітряний міст з авіабазами ФРН та Туреччини [27].

### Висновки

Участь нових країн, що виникли на основі радянських республік, у міжнародних миротворчих операціях ООН та НАТО чітко регламентована їхнім внутрішнім законодавством, яке відповідає Статуту ООН, програмі Альянсу "Партнерство заради миру" та міжнародному праву з питань підтримки миру та безпеки. Північноатлантичний альянс після терористичних атак 11 вересня 2001 р. переорієнтувався з колективної оборони на колективну безпеку. Усе частіше запроваджуються

поліційні функції у рамках миротворчих місій (за останнє десятиліття чисельність поліцейських у складі місій ООН збільшилась більш ніж у 10 раз), надання технічної допомоги у повоєнний період, подолання техногенних катастроф. Більшість миротворчих операцій не завершені, конфлікти знаходяться в латентній фазі.

Положення про участь національних військових підрозділів та цивільних контингентів пострадянських республік недостатньо чітко відображені в політичних документах (стратегіях, доктринах, концепціях). Міжнародні миротворчі операції ООН проводяться на основі конкретного мандата й відрізняються від міжнародних операцій з надання військової допомоги з правом бойового залучення. Слід зазначити, що національне законодавство більшості пострадянських республік не розповсюджується на процедури скеровування військових підрозділів для виконання завдань у нейтральних відкритих водах і повітряному просторі, що потребує додаткового юридичного врегулювання (операція "Активні зусилля" в Середземному морі з колективної оборони від тероризму, військово-морська операція ЄС "Аталанта" для боротьби з піратством біля узбережжя Сомалі, морська операція "Чорноморська гармонія" Туреччини в Чорному морі з метою протидії тероризму й асиметричним загрозам). Міжнародна миротворча діяльність зміцнює авторитет держав-контрибуторів у сфері підтримки миру, дає змогу військовослужбовцям набути професійний досвід у складі багатонаціональних сил, налагодити двосторонні економічні взаємовідносини з іншими країнами. Активізація миротворчої діяльності НАТО після розпаду СРСР та розпуску Організації Варшавського договору переконує у важливості колективної безпеки проти глобальних загроз.

### ЛІТЕРАТУРА

1. Касьянов Г. В. Україна 1991-2007: нариси новітньої історії / Г. В. Касьянов. - К. : Наш час, 2008. - С. 5.
2. Папікян Арташес. Збройні Сили України ХХ століття : [монографія] / Папікян Арташес. - [вид. 2-е, доп.]. - Львів : ALP, 2002. - 320 с.
3. Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами : Закон України // Вісник ВРУ. - Офіц. вид. - К. : Парлам. вид-во, 2003. - 366 с.
4. Перепилица Г. Н. Военно-политический конфликт. Проблемы теории и социальной практики / Г. Н. Перепилица ; Нац. ин-т. страт. исслед. - К., 1996. Рус. - Деп. В ГНТБ Украины 12.10 1996 г., № 2410 - Ук 96. - С. 12.
5. Булгов О. Е. Роль ООН в обеспечении международной безопасности росле окончания "холодной войны" : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Булгов Олег Евгенович. - К., 1999. - 161 с.
6. Тишков С. А. Деятельность многокомпонентных миротворческих миссий ООН: современная парадигма, императивы совершенствования : автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. полит. наук : спец. 23.00.04. "Политические проблемы международных отношений, глобального и регионального развития" / С. А. Тишков. - М., 2011. - 16 с.
7. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : Закон України // Відомості Верховної Ради (ВВР). - 2010. - № 40. - С. 527.
8. Конституція України // Відомості Верховної Ради (ВВР). - 1996. - № 30. - С. 141.
9. Про участь України в міжнародних миротворчих операціях : Закон України // Відомості Верховної Ради (ВВР). - 1999. - № 22-23. - Ст. 202.
10. Про порядок направлення підрозділів ЗСУ до інших країн : Закон України // Відомості Верховної Ради (ВВР). - 2000. - № 19. - Ст. 144.

11. Про Порядок розгляду пропозицій щодо участі України в міжнародних миротворчих операціях : Указ Президента України [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/153/2000>.

12. Про участь батальйонів ЗСУ в Миротворчих силах ООН у зонах конфліктів на території колишньої Югославії : Постанова ВР України № 2538-XII від 3 липня 1992 р. // Відомості Верховної Ради (ВВР). - 1992. - № 38. - Ст. 564.

13. Статут ООН [Електронний ресурс]. - Режим доступу : [http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995\\_010](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_010).

14. Директива начальника ГШ ВС України. О подготовке украинских войск в составе вооруженных сил ООН и его замены. ДГШ-125, декабрь 1992 р. // Галузевий Державний архів Міністерства оборони України (далі - ГДА МОУ). - Ф. 3697 - накази Міністра оборони України. - Оп. 19835. - Спр. 6. - Арк. 178.

15. О формировании 240 отд. специального батальона ООН : Наказ МОУ № 113 від 4. 07. 1992 р. // ГДА МОУ. - Ф. 3697 - накази Міністра оборони України 01.11.-26. 12.1992 р. - Оп. 19071. - Спр. 9. - Арк. 117.

16. Литвин С. Х. Складові підготовки компонентів Воєної організації України до врегулювання воєнних конфліктів / С. Х. Литвин, О. О. Луник // Збірник наукових праць Військового гуманітарного інституту Національної академії оборони України. - 2002. - № 6 (31). - С. 14-21.

17. Луник О. О. Типологія та класифікація воєнних конфліктів, до врегулювання яких залучена Воєнна організація України / О. О. Луник // Збірник наукових праць Військового гуманітарного інституту Національної академії оборони України. - 2002. - № 5 (30). - С. 36-48.

18. Егоров И. С. Вхождение постсоветских республик в

НАТО и его влияние на безопасность Российской Федерации : дисс. ... канд. полит. наук : 23.00.02 / Егоров Игорь Степанович. - М., 2011. - 231 с.

19. Біла книга. 2011. Збройні Сили України. Міністерство оборони України. - К., 2012. - С. 55-65.

20. Петрович-Белкин О. К. Основные направления невоенной деятельности НАТО в 1991-2011 гг. : автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. истор. наук : спец. 07.00.15 "История международных отношений и внешней политики" / О. К. Петрович-Белкин. - М., 2011. - 26 с.

21. Партнерство ради мира. Рамковий документ // Дипломатический вестник. - 1994. - № 13-14. - С. 32-33.

22. Миротворческие операции ООН в 2002 году // Зарубежное военное обозрение. - 2002. - № 3. - С. 15-16.

23. Львівські вояки 17-ий раз вирушили до Африки [Електронний ресурс] // Коментарі : Львівський портал. - Режим доступу : <http://portal.lviv.ua/news/2012/07/11/131828.html>.

24. Nicolai von Ondarza. EU Military Deployment - An Executive Prerogative? Decision-Making and Parliamentary Control on the Use of Force by the EU / Nicolai von Ondarza // The Brussels Journal of International Relation. - March 2009. - Vol. 61. - № 4. - Pp. 115-136.

25. Мары станет военно-воздушной базой НАТО // Мусульманский Узбекистан. - 2009. - 6 апреля.

26. Модин Н. В. Гуманитарная интервенция в современных международных отношениях : автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. полит. наук : спец. 23.00.04 "Политические проблемы международных отношений, глобального и регионального развития" / Н. В. Модин. - М., 2010. - 22 с.

27. Операції НАТО. Національний центр з питань євроатлантичної інтеграції України. - К. : Т-во "Знання" України, 2007. - 24 с.

### Левик Богдан,

*кандидат исторических наук, ведущий научный сотрудник  
Национального университета "Львовская политехника", г. Львов*

## УЧАСТИЕ ПОСТСОВЕТСКИХ РЕСПУБЛИК В МИРОТВОРЧЕСКИХ ОПЕРАЦИЯХ ООН И НАТО

В статье проанализировано участие постсоветских республик в миротворческих операциях НАТО по мандату Совета Безопасности ООН. Хронологически изложены факты непосредственного участия военных подразделений бывших советских республик в сохранении мира и стабильности. Рассмотрено украинское законодательство в сфере использования национальной армии за пределами собственной территории. Акцентировано внимание на решающей роли НАТО как основного механизма реализации миротворческих функций ООН. Подчеркнуто изменение стратегии Альянса с коллективной обороны на коллективную безопасность.

**Ключевые слова:** операции по поддержанию мира Организации Объединенных Наций; НАТО и ООН; постсоветские республики; международные операции ООН и НАТО.

### Levyk Bogdan,

*Candidate of Historical Sciences, Chief Research Officer,  
Lviv Polytechnic National University, Lviv*

## INVOLVEMENT OF POST-SOVIET REPUBLICS IN UN AND NATO PEACEKEEPING OPERATIONS

Based on a multivariate analysis of the involvement of post-Soviet republics in UN and NATO peacekeeping operations, the author explores the integration of New Independent States into UN and NATO international organizations. Chronology of some peace-support and peace-enforcement operations is given. Of special focus is participation of special units of armed forces in such operations. Logical sequence of intrastate agreement on engagement of the military of independent Ukraine in international operations under the mandate of the United Nations Security Council is traced. A respective decision-making process of the Lithuanian Parliament is examined for comparison purposes. Specific laws of Ukraine, which regulate such decisions, are indicated. The author offers concrete examples and describes the role of the North Atlantic Treaty Organization in implementation of the UN peace-support mission. The paper cites Russian legislation governing cooperation with the UN and NATO in peacekeeping operations. By the example of formation of interstate military units between Ukraine, Poland and Lithuania ('Ukrpolitbat'), the Baltic Republics (the 'Baltic Battalion') and Central Asian Republics ('Kazbat'), the

author shows the initiative of post-Communism republics in preservation of peace and stability in the world. Specific examples of involvement of the armed units of such post-Soviet republics as Ukraine, Lithuania, Latvia, Estonia, Georgia, Kazakhstan, Uzbekistan and Kirgizia in UN international operations are given. The paper describes the operations in Kosovo (1999), the Mediterranean Sea (2001), Turkey (2003), Iraq (2004), Bosnia and Herzegovina (1996-2004) as well as Sudan (2005). Attention is drawn to reorientation of the NATO from the collective defence strategy to that of common security and execution of mostly international operations with domination of police functions, technical assistance in the postwar period and coping with technogenic catastrophes.

**Key words:** UN peacekeeping operations; NATO and UN; post-Soviet republics; UN and NATO international operations.

#### REFERENCES

1. Kasianov H. V. (2008), Ukraine 1991-2007. Essays on newest history, Kyiv, p. 5 (ukr).
2. Papikian Artashes (2002), The Armed Forces of Ukraine twentieth century, monograph, ALP, Lviv, 320 p. (ukr).
3. The democratic civilian control over the military and law enforcement. Law of Ukraine (2003), *Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, Kyiv, 366 p. (ukr).
4. Perepillitsa G. N. (1996), Military Political conflict. Problems of the theory and social practice, Kiev, p. 12 (rus).
5. Bulgov O. Ye. (1999), *UN's role in international security after the end of the "cold war"*, Thesis for the degree of candidate of legal sciences after specialty 12.00.01, Kiev, 161 p. (rus).
6. Tishkov S. A. (2011), *Activity multicomponent UN peacekeeping missions: the modern paradigm, the imperatives of improving*, Abstract of thesis for the degree of candidate of Political Sciences after specialty 23.00.04, Moscow, 16 p. (rus).
7. On the Foundations of Domestic and foreign policy. Law of Ukraine (2010), *Vidomosti Verkhovnoi Rady*, № 40, p. 527 (ukr).
8. The Constitution of Ukraine (1996), *Vidomosti Verkhovnoi Rady*, № 30, p. 141 (ukr).
9. On Ukraine's participation in international peacekeeping missions. Law of Ukraine (1999), *Vidomosti Verkhovnoi Rady*, № 22-23, St. 202 (ukr).
10. About the order sending units of the Armed Forces to other countries. Law of Ukraine (2000), *Vidomosti Verkhovnoi Rady*, № 19, St. 144 (ukr).
11. On the Procedure for consideration of proposals for participation by Ukraine in international peacekeeping missions. Decree of the President of Ukraine (2000), available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/153/2000>. (ukr).
12. On the Armed Forces battalions participated in the UN peacekeeping Force in conflict zones in the former Yugoslavia. Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine (1992), *Vidomosti Verkhovnoi Rady*, № 38, St. 564. (ukr).
13. United Nations Charter, available at: [http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995\\_010](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_010). (ukr).
14. *State Archives of the Ministry of Defense of Ukraine*, fond 369. Order of the Minister of Defence of Ukraine, opys 19835, sprava 6, arkush 178 (ukr).
15. *State Archives of the Ministry of Defense of Ukraine*, fond 3697. Order of the Minister of Defence of Ukraine 01.11.-26.12.1992, opys 19071, sprava 9, arkush 117 (ukr).
16. Lytvyn S. Kh., Lunyk O. O. (2002), Constituents preparation of components of the Military of Ukraine to the settlement of military conflicts, *Scientific Papers of the Military Institute for the Humanities National Defence Academy of Ukraine*, № 6(31), pp. 14-21 (ukr).
17. Lunyk O. O. (2002), The typology and classification of war conflicts to the settlement involving military organization in Ukraine, *Scientific Papers of the Military Institute for the Humanities National Defence Academy of Ukraine*, № 5(30), pp. 36-48 (ukr).
18. Egorov I. S. (2011), *Occurrence former Soviet republics to To NATO and its impact on the security of the Russian Federation*, Thesis for the degree of candidate of Political Sciences after specialty 23.00.02, Moscow, 231 p. (rus).
19. The White Book. 2011. Ukraine's Armed Forces. Ministry of Defence of Ukraine (2012), Kyiv, pp. 55-65 (ukr).
20. Petrovich-Belkin O. K. (2011), *Basic directions of non-military activities of NATO in 1991-2011*, Abstract of thesis for the degree of candidate of history sciences after specialty 07.00.15, Moscow, 26 p. (rus).
21. Partnership for peace (1994), *Diplomaticeskij vestnik [Diplomatic Bulletin]*, Number 13-14, pp. 32-33 (rus).
22. UN peacekeeping operations in 2002 (2002), *Zarubezhnoye voyennoye obozreniye [Foreign Military Review]*, № 3, pp. 15-16 (rus).
23. Comments, Lviv Portal, available at: <http://portal.lviv.ua/news/2012/07/11/131828.html> (ukr).
24. Nicolai von Ondarza (2009), EU Military Deployment - An Executive Prerogative? Decision-Making and Parliamentary Control on the Use of Force by the EU, *The Brussels Journal of International Relation*, Vol. 61, № 4, March, pp. 115-136 (engl).
25. That maras would be the air base of NATO (2009), *Muslim Uzbekistan*, April 6 (rus).
26. Modin N. V. (2010), *Humanitarian intervention in contemporary international relations*, Abstract of thesis for the degree of candidate of Political Sciences after specialty 23.00.04, Moscow, 22 p. (rus).
27. NATO operations. National Center for Euro-Atlantic integration of Ukraine (2007), Kyiv, 24 p. (ukr).

© Левик Богдан

Надійшла до редакції 10.06.2014